

Język polski, klasa III, 24.11.2020r.

Temat: O specyfice tekstów medialnych i wypowiedziach polityków (cz.1).

Pomnik prezydentów USA

Dean Franklin, Mount Rushmore, licencja: CC BY-SA 2.0

Cywilizację, w której przyszło nam żyć, określa się często jako cywilizację medialną, a planeta, na której mieszkamy, za [Marshalllem McLuhanem](#) nazywana jest globalną wioską. Wszystko to za sprawą popularności i znaczenia w życiu współczesnego człowieka tekstów medialnych, a więc publikowanych w środkach masowego przekazu, takich jak prasa, radio, telewizja lub internet. Przełom XX i XXI wieku to, zdaniem polskiego medioznawcy Tomasza Gobana-Klasa, „ogólnoświatowa eksplozja medialna”. Ogrom tego typu komunikatów wpływa na zmianę sposobu komunikowania się ludzi. Trzeba mieć jednak świadomość możliwości wystąpienia szumu informacyjnego, który może być wynikiem natłoku tekstów medialnych.

Język mediów i język polityki

Język mediów został określony przez znanego polskiego językoznawcę Stanisława Gajdę jako stylowy tygiel współczesnej polszczyzny. Oznacza to, że spotykają się tu wszystkie odmiany i style języka polskiego. W mediach pojawiają się np. wypowiedzi patetyczne i wzniosłe lub swobodne, charakteryzujące się językowym luzem i nonszalancją. Znajdziemy tu żargon urzędniczo-oficjalny oraz teksty potoczne nacechowane emocjonalnością. W tym ogromnym bogactwie Bogusław Skowronek wyróżnia odmiany: prasową, radiową, telewizyjną i internetową, a nawet filmową.

Zaproponowany podział wynika z różnorodności technologicznej środków masowego przekazu, czyli mass mediów. Zdaniem tego badacza można jednak wyróżnić pewne cechy właściwe wszystkim wymienionym odmianom, np.

- „internetyzacja” (sieć dominuje dziś jako przestrzeń porozumiewania się ludzi; popularnym zjawiskiem jest przecież radio internetowe czy internetowe strony wydawców prasy),
- „ideologizacja” – żaden przekaz medialny nie jest neutralny z punktu widzenia światopoglądu,
- „aksjologizacja”, czyli obecność wartościowania,
- „tabloidyzacja” – wszelkie media podporządkowują się przede wszystkim funkcji rozrywkowej (*infotainment*, czyli informacja dla rozrywki),
- „atomizacja publiczności”, czyli kierowanie przekazów do konkretnych grup odbiorców.

Niezależnie od wszelkich podziałów ważne jest to, by współczesny odbiorca mediów – czytelnik prasy, internauta, widz telewizyjny czy radiosłuchacz – potrafił ocenić, czy dany tekst publikowany w mediach reprezentuje informację (fakty), publicystykę (opinie i komentarze), czy jest połączeniem informacji i publicystyki. Odbiorca mediów musi bowiem zdawać sobie sprawę z tego, że może podlegać oddziaływaniu perswazyjnemu, a nawet – manipulacji.

Definicja: Perswazja

Perswazja to inaczej nakłanianie, przekonywanie kogoś do przyjęcia pewnych poglądów lub postaw, a także do konkretnego działania. Kiedy nadawca tego działania językowego ukrywa swoje prawdziwe zamiary, mówimy o nieuczciwej perswazji, czyli o **manipulacji**.

Dominację funkcji perswazyjnej nad innymi funkcjami wypowiedzi szczególnie można zauważyć w języku polityki. Już pierwsi władcy Polski traktowali słowa jako narzędzia oddziaływania na społeczeństwo, a także wykorzystywali je na forum międzynarodowym, czyli w dyplomacji. Rozwój języka polskiej polityki związany jest jednak przede wszystkim z instytucjami o charakterze demokratycznym, czyli np. z parlamentem. Już w XVI wieku wygłaszano na forum sejmu pierwsze mowy w języku polskim, których celem było przekonanie władcy do propozycji szlachty. Okres zaborów, choć w dużym stopniu ograniczał jakiekolwiek inicjatywy polityczne, to jednak również stanowił ważny czas dla rozwoju języka polityki. Obserwujemy wówczas z jednej strony nawiązywanie do retorycznej tradycji I Rzeczypospolitej, natomiast – wyraźne wpływy obcych wzorców zachowań językowych. Okres dwudziestolecia międzywojennego zaznaczył się brutalizacją w omawianej sferze komunikacji. Po II wojnie światowej system komunistyczny wytworzył nieznany dotąd typ porozumiewania się władzy ze społeczeństwem, zwany **nowomową**. Jej najważniejsze cechy to używanie szablonowych określeń, prezentowanie świata w kategoriach dobry/zły, rytualizm zachowań językowych. Wymienione cechy szczególnie wyraźnie ujawniają się np. w przemówieniach sekretarzy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i w hasłach pierwszomajowych, formułowanych przez jej przedstawicieli.

Zmiany polityczne związane z wydarzeniami w 1989 roku odzwierciedliły się również w języku polityków, który cechuje odejście od oficjalności i schematyzmu, nasycenie metaforami wykorzystującymi pojęcia z dziedziny sportu, wojny i teatru. Odnajdujemy w nim elementy różnych stylów polszczyzny, zwłaszcza zaś – stylu potocznego. Nie jest on wolny również od wyrazów obraźliwych, a nawet wulgarnych. Często mówi się, że język współczesnej polityki cechuje antyetykieta, co oznacza, że nadawcy

w świadomy sposób łamią zasady grzeczności językowej. **Zniesienie cenzury** po 1989 roku, odejście od szablonowości i akceptacja swobody językowej doprowadziły do zindywidualizowania języka polityków. Przykładem może być idiolekt (czyli język indywidualny) prezydenta Lecha Wałęsy obfitujący w oryginalne powiedzenia. Niektóre z nich weszły na stałe do polszczyzny. Oto kilka przykładów:

- „Dobrze się stało, że źle się stało”.
- „Jestem za, a nawet przeciw”.
- „Nie chcem, ale muszem”.
- „Mnie można zabić, ale nie pokonać”.
- „To pan w niedzielę wszedł tu jak do obory, i ani be, ani me, ani kukuryku”.
- „Gdyby w wodzie były ryby, toby wędkowanie było bez sensu”.
- „Wchodząc do tej Europy, musimy pamiętać, że tam są plusy dodatnie i ujemne”.

Ciekawostka

Do najważniejszych gatunków tekstów politycznych zalicza się: przemówienie sejmowe, debaty wyborcze, *exposé* premiera, orędzie prezydenta, konferencję prasową, ulotkę wyborczą i wiele innych.

Zadaniowo (I)

Ćwiczenie 1.1

Wybierz dowolny numer jednego z polskich tabloidów – „Faktu” lub „Super Expressu” – i sprawdź, czy potwierdzają się w nim cechy typowe dla tabloidów, wymienione poniżej.

- Przewaga grafiki (zdjęć i ilustracji) nad słowami.
- Wysoki nakład.
- Szerokie grono odbiorców.
- Niska cena.
- Duża częstotliwość ukazywania się (dziennik).
- Wiadomości uszeregowane według stopnia sensacyjności.

- Treści potoczne (informacje z wyższych sfer) i sensacyjne (katastrofy, zabójstwa, zjawiska nadprzyrodzone i nieprawdopodobne).
- Aktualność zamieszczanych informacji.
- Popularny sposób opracowania (prosty język).
- Niska wiarygodność (występowanie takich wyrazów, jak: *jakiś*, *pewny*, *mówi się*, *donoszą*, *pogłoska mówi*, *że...*).
- Kondensacja treści.
- Emocjonalność przekazu.
- Kreowanie celebrytów.

Ćwiczenie 1.2

Obejrzyj jednego dnia dwa dowolne serwisy informacyjne emitowane przez różne stacje telewizyjne (np. „Wiadomości” w TVP1, „Panoramę” w TVP2, „Fakty” w TVN lub „Wydarzenia” w Polsacie). Porównaj kolejność, długość i sposób prezentacji poszczególnych wiadomości.

Ćwiczenie 1.3

Bogusław Skowronek pisze, że: „Dla większości słuchaczy podstawowe funkcje radia: dźwiękowej tapety, zegara, dostarczyciela w określonych porach dnia (głównie rano i przed południem) podstawowych informacji, prognozy pogody, połączone z wyborem ulubionych formatów muzycznych, stanowią wystarczające powody, by włączać radioodbiorniki (...)”.

Czy ty również słuchasz radia? Jeśli tak, to jakie są twoje ulubione stacje radiowe i audycje? Jakie powody skłaniają cię do tego, by włączyć radio?

Ćwiczenie 1.4

Który z poniższych typów rozmowy z przyjaciółką czy z przyjacielem preferujesz? Uzasadnij swoją odpowiedź.

- Rozmowa w mieszkaniu któregoś z was.
- Rozmowa w kawiarni.
- Rozmowa przez telefon stacjonarny.

- Rozmowa przez telefon komórkowy.
- Rozmowa za pomocą komunikatora internetowego (np. GG).
- Rozmowa za pomocą Skype'a.

Ćwiczenie 1.5

Jako wolontariusz udzielasz się w miejskim ośrodku kultury. Wraz z jego pracownikami organizujesz koncert znanego zespołu muzyki rockowej, folkowej lub hip-hopowej. Przygotuj 3 krótkie teksty przeznaczone do publikacji w internecie, w których:

- poinformujesz o organizowanym koncercie,
- zachęcisz do obejrzenia i wysłuchania koncertu,
- zrelacjonujesz koncert, wyrażając swoją opinię.

Zadaniowo (II)

Ćwiczenie 2.1

Przeczytaj poniższy fragment wywiadu, a następnie streść poglądy Jerzego Bralczyka na temat języka współczesnej polityki. Co to jest „język polityczny”?

Słowo *polityczny* znaczyło kiedyś tyle, co *grzeczny*. Zatem *język polityczny*, choć nie pamiętam takiego połączenia, musiało oznaczać: język grzeczny, uprzejmy. A zatem polityk to jest osoba grzeczna i uprzejma? Niekoniecznie, choć tak powinno być. *Polityczny* to oczywiście przymiotnik. Rzeczownik *polityka* oznaczał grzeczność, reguły grzeczności i tym podobne. Obserwować z kimś politykę znaczyło tyle, co: przestrzegać zasad grzeczności, *savoir-vivre*'u. Dziś, kiedy mówimy o języku politycznym, myślimy o języku, który służy do wyrażania treści politycznych. Porozmawiajmy o tym nowszym znaczeniu. Czy powstało coś takiego jak język polityczny? Raczej można mówić o języku polityki. Co to znaczy? To język charakterystyczny dla pewnej sfery zawodowej, tak jak język garncarzy czy informatyków. [...] Politycy mówią inaczej niż zwykły Kowalski? Tak, charakterystyczny dla polityków jest pewien rodzaj konwencjonalności. Mówienie w celach politycznych najczęściej charakteryzuje się przemyślanym brakiem spontaniczności.

Dlaczego?! Bo większość takich wystąpień to działania w celu wykreowania swojego wizerunku. Z tego powodu politycy nie mogą sobie pozwolić na spontaniczność, muszą mówić zgodnie z pewnym założonym planem. [...] Politycy upraszczają do granic możliwości przedstawiane sprawy? Nie. [...] Politycy prezentują nam pewne schematy, mity lub, jak ktoś woli, opowieści, do których są przyzwyczajeni. Takie historie mają całe grupy lub nawet pokolenia – można na przykład mówić o opowieści Solidarności, a nawet o paru opowieściach. Jakie są w tej chwili główne opowieści na naszej scenie politycznej? Jest ich kilka. Wyobraźmy sobie opowieść PiS-owca o Okrągłym Stole i już mamy pewien wzorzec. Przedstawiciel Czwartej RP będzie podobnie interpretował całą złożoną historię Okrągłego Stołu – jako pewien zgniły kompromis między „czerwonymi” a częścią opozycji. Inną narracją jest opowieść SLD-dowca o PRL – czyli opowieść o dobrym systemie, który dbał o jednostkę – z minimalizowaniem jego wad. Ale to są wyjątkowo proste wizje świata. Bo dzisiaj coraz rzadziej mamy do czynienia z dyskusją publiczno-polityczną, a coraz częściej z prezentacją stanowiska. Można przewidzieć, kto i co powie. Dzięki temu możemy sprawdzać, do jakiego stopnia nasze wyobrażenie o narracjach jest zasadne. I wszyscy politycy są aż tak przewidywalni? Czasem pojawiają się osoby specyficzne, które wiedzą, że mogą zaistnieć przez rodzaj szokowania czy kontrowersyjność swojej wypowiedzi. Tę sztukę posiadli m.in. Janusz Palikot, Joanna Senyszyn czy Jacek Kurski. To są ludzie, którzy w sposób specyficzny, bardziej wyrazisty starają się zaistnieć. Można powiedzieć, że na różnych etapach były to różne próby – pewną swoistość prezentował premier Pawlak. To osoba dość rzadko postrzegana jako dobry mówca, choć ostatnio mówi bardzo poprawnie i trafnie, a od zawsze prezentuje pewien rodzaj dowcipu atrakcyjnego intelektualnie. Są mówcy, którzy zaczynają istnieć w sposób charakterystyczny, szokując. Czy rzeczywiście ich wizerunek będzie przekładany na atrakcyjność w wyborach – trudno powiedzieć.

Ćwiczenie 2.2

Józef Piłsudski to polityk, który słynął zarówno z wypowiedzi pełnych patosu i życzliwości w stosunku do odbiorców (przykładem mogą być

przemówienia kierowane do żołnierzy), jak i tekstów obelżywych (są to m.in. wypowiedzi na łamach prasy czy na forum parlamentu).
Przeczytajcie poniższe fragmenty i potraktujcie je jako pretekst do dyskusji na temat agresji w języku polityki.

Józef Piłsudski

Wydałem wojnę szujom, łajdakom, mordercom i złodziejom
i w walce tej nie ulegnę.

Józef Piłsudski, „Przemówienie do przedstawicieli stronnictw
sejmowych” 29 V 1926.

Życie jest zanadto ogólnikowym pojęciem i tyczyć się może nie tylko
życia posłów, ale i osłów – że strawestuję mistrza Słowackiego, który
w ten właśnie sposób rymował, panów posłów do osłów
przyrównując.

„Gazeta Polska” 19 X 1930.

Toż można zebrać łotrów, bo jest ich dużo w sejmie, jakąś setkę –
i mówić, że to sejm.

„Gazeta Polska” 27 VIII 1930.

Nie ma paskudniejszej rzeczy w państwie, jak zdemoralizowana banda
byłych posłów, zdeklasowanych jakichś klaczy czy marnych
wałachów, którzy krzyczą: pieniędzy, pieniędzy, pieniędzy.

„Gazeta Polska” 7 IX 1930.

Ćwiczenie 3.1

Obejrzyj fragment [przemówienia parlamentarnego](#) i przeczytaj
[stenogramy](#) z sesji Zgromadzenia Narodowego z 4 czerwca 2014
roku. Spróbuj odpowiedzieć na pytania:

- Jakie formy rytualne charakterystyczne dla przemówień
znajdziesz w powitaniach sejmowych? Czym się różnią te formy
adresatywne od języka propagandy politycznej sprzed 1989
roku?

- Jakie metafory charakterystyczne dla języka polityki odnajdziesz w przemówieniach parlamentu?
- Jaką funkcję mają w stenogramach sejmowych didaskalia „Głos z sali” i „Wesołość na sali”?
- Znajdź przykłady polemiki odwołującej się do argumentów racjonalnych i emocjonalnych. Opisz zawarte w nich środki funkcji perswazyjnej.

Ćwiczenie 3.2

Cechą charakterystyczną języka polityki jest m.in. duża liczba metafor potocznych, które bardzo ważne i trudne zjawiska tłumaczą za pomocą następujących schematów:

- POLITYKA to TEATR
- POLITYKA to WALKA
- POLITYKA to CHOROBA
- POLITYKA to SPORT

Spróbuj, z prasy, którą czytasz, wynotować tutaj lub w zeszycie nagłówki ilustrujące te schematy myślowe. Jaka mogłaby być ich interpretacja?

Ćwiczenie 3.3

Według Ireny Kamińskiej-Szmaj – lingwistki opisującej współczesny język polityki – jedną z cech komunikacji propagandowej XX wieku była duża liczba strategii walki na słowa między politykami i partiami politycznymi, w których pojawiają się nie zawsze etyczne, bo obraźliwe, środki wypowiedzi. Nazywa się je inwektywami. Spróbuj odnaleźć w znanych ci źródłach przykłady takich zachowań komunikacyjnych i uzasadnij, czemu one służą i w jaki sposób naruszają przyjęte ogólnie normy zachowań językowych.

Ćwiczenie 3.4

Cechą współczesnego języka polityki, a więc wypowiedzi o polityce w warunkach wolności słowa i systemu demokratycznego, jest to, że ugrupowania polityczne mają swoje słowa kluczowe, hasła

i wyobrażenia ideologiczne, które nazywa się metaforycznie słowami sztandarowymi. Spróbuj narysować mapę współczesnych ugrupowań politycznych i nanieś najważniejsze słowa klucze charakterystyczne dla tych ugrupowań.